

Türklük Dünyasının İnanç Araştırmacısı Dr. Yaşar Kalafat

Prof. Dr. Erman Artun*

“İnanç” sözcüğü için kaynakların farklı tanımlar yaptığını görmekteyiz. “İnanç bir şeyi güvenle doğru sayma tutumudur. Buna göre, yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir şeyi doğru sayma, akıl yoluyla genel geçer bir doğrulama yapmadan başkasının tanıklığı üzerine kurulmuş kanıtları, bir kuşku olmaksızın onaylamadır (Akarsu, 1988:104).” “İnanç, bir düşünceye bağlı bulunma, Tanrıya, bir dine inanma, iman, birine duyulan güven, itimat, inanma duygusu, inanılan şey, görüş ve öğretidir”dir (ML, 1971, C.6:300). Din ve inanç kavramları birbirinden farklıdır. Ayrıca, din denen toplumsal kurum, inanç ve tapınma adlı iki bölümden oluşur. Her iki bölümün temelinde de kutsallık ve yasak kavramları yatar (Turan,1994: 84).

İnanç, topluluklara millet olma özelliği kazandıran ve kültür kavramını meydana getiren önemli bir unsurdur. Türklerin İslâmiyet’ten önceki inanç sistemleri hakkında birçok görüş ileri sürülmesi ve konuyla ilgili birçok terim ve kavramın ortaya konmasıyla birlikte kesin bir sonuca varılamamıştır. Türklerin İslâmiyet’ten önceki inanç sistemleri için “Toyonizm, Totemizm, Şamanizm, Gök Tanrı İnancı, Tek Tanrı Dini” gibi terimlerin kullanıldığını görürüz; ancak bu terimlerin karşıladığı kavramlar üzerinde de araştırmacıların farklı görüşleriyle karşılaşırız. Sahada çalışanların bir kısmı bu terimleri bir inanç sistemi yani din olarak gösterirken, diğer bir kısmı ise bunların birer din değil, sadece birtakım inançlar olduğunu iddia etmektedir (Doğan, 2002, C.3:305).

Halk inancı; kişi ve toplum tarafından, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. Halk inanışları din, ahlâk kuralları gibi kesinlik, katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklikler gösterirler (Boratav, 1997:7).

Halk inançları, toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarını derinlemesine etkileyen âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda, teknik gelişmelerden evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001:415).

İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeksizin inanmıştır. İnsanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk ön planda yer almıştır (Yardımcı, 1993:279).

* Çukurova Üniversitesi Fen-Ed. Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi / ADANA

Bugün birçok kişinin “bâtıl” olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir. Örneğin; bugün yaygın olarak ağaçların yapraklarının geç dökülmesi sonucunda kışın geç geleceğine inanılır. Bu örnekteki gibi halk, birkaç örneğini gördüğü olayları inanç haline getirerek onu yıllarca sürdürmektedir. Bu inançlar daha çok korkulan bir doğa olayı etrafında oluşmaktadır ve o doğa olayını olağanüstü bir şekilde düşünmektedirler. Örneğin; yağmurlu havada eşiğin üstünde oturulunca yıldırım düşeceği inancı günümüze kadar taşınmıştır. Bu olayın bilimsel bir açıklaması olmasa bile, halk bu olaya birkaç kez tanık olmuşsa, eşiğe yağmurlu havada oturmamak inanca dayalı bir davranış oluvermiştir. Halkımız pek çok şeyde olduğu gibi inançlarında da dinî, ahlakî duygularından ve tecrübelerinden faydalanmıştır (Yardımcı, 1993:321).

Türk toplumu binlerce yıllık tarihinde, çeşitli dinlere ve kültürlere girmiş, İslâmiyet’i kabul ettikten sonra da eski dinlerinin, kültürlerinin etkilerini sürdürmüştür. Gerek yazılı kaynaklarda gerekse sözlü bilgilerde halk inançları konusunda Anadolu’nun değişik yerlerinde önemli benzerlikler bulunmaktadır. Bu durum da Anadolu topraklarında yaşayan insanların aynı tarih ve kültüre sahip olduklarının bir göstergesidir (Kılıç, 2001:416).

Bir milletin kimliğini tayinde de halk inanışları önemli rol oynar. Türk milleti açısından bakıldığında farklı din ve mezheplere sahip olan, farklı coğrafyalarda yaşayan Türk halklarının aynı inanç dünyasına dâhil olduğu görülür. Milletler sevinçlerini ve hüzünlerini paylaştıkları günleri, tarih boyunca inançlarına ve törenlerine bağlı olarak kutlamaktadırlar. Türkler arasında aynı veya benzer halk inanışlarının görülmesi, tarihî-millî bağın bir ifadesidir (Ercan, 2006:72). Halk inanışları ile ilgili değişik tasnif çalışmaları yapılmıştır. Bu tasnifleri belirleyen en önemli özellik derleme çalışmalarında elde edilen malzemelerdir.

Dr. Yaşar Kalafat Türk dünyası halk inançları alanında yaptığı çalışmalarıyla tanınmaktadır. Türk bölgelerinde bulunup ve buralarda halkbilimi ve halk inançları üzerine çalışmalar yapmıştır.

Dr. Yaşar Kalafat, araştırmalarında aile sosyolojisi, halk tababeti, halk oyunları, halk takvimi ve el sanatları gibi halk inançlarıyla ilgili alanlarda da bilgiler derlemiştir. Dr. Kalafat, Türk dünyasında yapmış olduğu araştırmaları katılmış olduğu sempozyum, konferans ve kongrelerde bildiri olarak sunmuş ve bu çalışmalar, Türk kültürü ile ilgili yazıları dergilerde, kitaplarda makale olarak yayımlanmıştır.

Dr. Yaşar Kalafat, halk inanışları çalışmalarında derleme yöntemlerinden gözlem ve görüşme yöntemini kullanmıştır. Halk inanışları çalışmalarında, anket yöntemini kullanmamıştır.

Dr. Yaşar Kalafat, halk inanışları çalışmalarını yalnızca Türk kültür coğrafyasından dini folklor unsurlarını toplayıp Türk inanç sistematikteki yerine koyma çabaları olarak görmemektedir. Halk inanışları çalışmaları, Dr. Yaşar Kalafat’a göre dış kültürlerin baskısına karşı kültürel bir kalkan oluşturmaktadır. Bu kültürel kalkan, halk kültürü bağlamında olmalıdır ve halk kültürünün zeminini de halk inanışları oluşturmaktadır. Bu noktada halk inanışları çalışmaları birden fazla boyutu olan bir araştırma alanıdır.

Dr. Yaşar Kalafat halk inanışları çalışmalarıyla ilgili derleme faaliyetlerini çok geniş bir yelpaze aralığında sürdürmektedir. Konuyla ilgili birden fazla derleme yöntemi kullanan araştırmacı, Türk kültür coğrafyasındaki halk inanışlarıyla ilgili malzeme toplayabilmek için alan araştırması yaparak yazılı-sözlü kaynaklardan faydalandığı gibi; katıldığı sempozyumlar, bilgi şölenlerinde halk inanışları konusuyla ilgili sunulan bildirilerden de faydalanmıştır.

Dr. Yaşar Kalafat'ın Türklük dünyası halk inanışları eksenli olarak Türk kültür varlığı araştırmalarına bakıldığında, bunları bir yaşama biçimine dönüştürdüğü görülmektedir. Çalışmalarına malzeme olacak verileri, Türk kültür coğrafyasının büyük bir kısmını dolaşarak toplamıştır. Kırkın üzerinde Türk dünyası ülkesi ve bölgesine giderek araştırmalar yapmıştır. Bu da araştırmacının inanç ve kültür araştırmalarının ne denli geniş coğrafyada yapıldığını göstermektedir. Dr. Kalafat, doğal ortamda aktif ve pasif gözlem metotlarını kullanmış, sahada kaynak kişiyle görüşme yöntemiyle yaptığı çalışmalarda yönlendirilmemiş görüşme tekniğini kullanmıştır. Türk kültür varlığının sosyal, siyasal, ekonomik vd. alanlarda analitik bakış açısıyla çalışmalar yaparak görüş ve önerilerini ortaya koymuştur.

Dr. Kalafat'ı bu özgün çalışmaları için kutluyor. Yeni çalışmalarını bekliyoruz.

Kaynakça

Ercan, Emine Hilal (2006), "Balkanlarda Gökyüzü ile İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi", Milli Folklor, Feryal Matbaası, Ankara.

Kılıç, Abdullah (2001), "Isparta Yöresi Halk İnançları", Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yayınları, Ankara.

Yardımcı, Mehmet (1993), "Çukurova'da Ölümle İlgili İnanışlar Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili", II. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana Ofset, Adana.

Boratav, Pertev Naili, (1997), Folklor ve Edebiyat I-II, Adam Yayınları, İstanbul.

Doğan, Ahmet (2002), İslâmiyet'ten Önceki Türk İnancına Dair, Türkler, c.3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Akarsu, Bedia (1988), Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Meydan Larousse, (1971), "İnanç", C.6, İstanbul